

Рецензия

на научната, преподавателската, научно-организационната и експертната дейност на доц. д-р Анна Костадинова Кочанкова и доц. д-р Марияна Ангелова Пискова, участнички в конкурс за академичната длъжност “професор” в СУ “Св.Климент Охридски” в професионално направление 2.2 История и археология (архивистика и документалистика), обявен в ДВ, № 59, 4 август 2015

член. кор. проф. дин Румяна Радкова

На обявения в ДВ конкурс за академичната длъжност “професор” в СУ “Св. Климент Охридски” в направление 2.2 История и археология (архивистика и документалистика) са се явили две кандидатки. Първата Анна Кочанкова е доктор от 1993 г., хабилитирана като доцент по архивистика и документалистика през 2006 г. Тя има 35 години трудов стаж по специалността, предимно като преподавател. Доц. Кочанкова се представя с 2 монографични труда, 1 том с документи и 14 студии и статии. Хорариумът ѝ отговаря на изискванията и са спазени всички условията на ЗНСНЗ и Правилника на СУ за участие в конкурс за академичната длъжност “професор”.

Дългогодишните научни изследвания на доц. Кочанкова засягат предимно връзката между институциите и архивите и са обобщени в двете ѝ последни монографии.

Първата “Българско документално наследство: архиви и институции на паметта” (2013) почива върху проучване на документалните фондове на Архивно управление (1951-1995), на ЦДА, на НБ “Св.св. Кирил и Методий” и други официални документи на ДА “Архиви”, които носят специфична информация за дейността на архивната администрация. Използването на нов доказателствен материал е достойнство на изследването.

В проучването се преплитат няколко тематични кръга, които се допълват. Те засягат историята на архивите и други институции на паметта (предимно библиотеки и музеи), основните проблеми на архивната политика и дискусиите по теоретични и методически проблеми на архивната практика, връзката на формирането на българското документално наследство с историческото развитие и др.

Авторката подробно анализира дейността на традиционните институции, които изпълняват архивни функции до създаването на държавната архивна служба и тяхното влияние върху изграждането на централизиран архивен модел, конфликтните полета и сътрудничеството между тях и архивите, в които рефлектира животът на администрацията.

Доц. Кочанкова показва връзката на политическия режим и идеологическа среда с архивната администрация. В тази част се промъкват

тези, които не са достатъчно добре защитени и остават трудно приемливи. Между тях е обяснението, че Държавният архивен фонд и архиви се създават (1951 г.) едва ли не поради нуждите на нарасналата при тоталитаризма бюрокрация (стр.57-58).

По голямата част от тези въпроси са разработвани в научната литература. Доц. Кочанкова се стреми да ги систематизира и обогати с нови документални потвърждения и да даде своя трактовка, която отговаря на съвременните условия. В първите глави на изследването, процесите се констатираат и описват, но не се обясняват достатъчно пълно и многостранно. Набляга се на влиянието и грешките на наложения чужд модел и практика през 50-70-те год. на ХХ в., което на места крие опасност от политизиране.

В последните части на “Българското документално наследство..” са представени дългосрочните стратегии на ЕС за създаването на информационни ресурси и издигането на ролята на архивите и другите институции на паметта за опазване и предоставяне на възможност за запознаване с европейското културно наследство. На фона на основните “европейски” документи и препоръки са анализирани организационните, стратегически и методически проблеми на българските архиви и институции на паметта. Тези въпроси са наболели на днешния етап на интегриране на българското документално наследство в познавателните практики на обществото и авторката правилно се стреми да предизвика широки дискусии.

Вторият монографичен труд “Режими на паметта: оценителни подходи и практики в българските архиви” до известна степен допълва първото изследване. Той е посветен на един от основните процеси в архивната практика-експертизата на документите и комплектуването на архивните фондове или така наречените оценителни практики. Те имат основополагаща роля в архивните процеси и важни социално-исторически функции, затова и проблемите, които авторката разглежда не са нито нови, нито непроучени. Те присъстват в трудовете на М.Кузманова, Ив. Дуйчев, Ст.Петкова, А.Нейкова, Д. Минцев, Д. Коен и др. Нейната заслуга е, че са систематизирани основните възгледи за експертизата и комплектуването на архивните фондове на различните по статут институции и системи от институции. Привлечени са ново издирени материали от Архивно управление, ЦДА, НБКМ и др. както и богат набор от нормативни и нормативно-методически документи.

Предмет на изследването са и тъй наречените исторически програми и особено комплектуването на документи от личен произход, отношението на архивните институции към един и същ архивен фонд в различни архивохранилища. Констатира се разминаване между теорията и практиката в някои методически разработки и документи за експертизата. Авторката изказва свои виждания, които вероятно ще се дискутират.

Третият труд, представен от кандидатката, е документалният сборник “Еврейският въпрос (1939-1944). Документи от българския дипломатически архив.”(2014). Тя е съставител, автор на коментара и на бележките. Томът включва материали от комуникацията на Министерството на външните работи и изповеданията с българските дипломатически мисии по въпросите на антисемитизма. Публикувани са 253 документа от различен вид- инструкции, телеграфни съобщения, запитвания, рапорти и др. тоест вътрешна кореспонденция на Министерството.

Условно документите се групират в две групи - инструкции и запитвания на министъра на външните работи към българските дипломати и вторият, техните съобщения, доклади с информация за еврейския въпрос и проявите на антисемитизъм в Европа.

Съставителката добре е мотивирала хронологичните граници на Сборника от 1939 г., от когато са най-ранните прояви на дискриминация на евреи до 1944 г., когато приключва тази практика. Присъединяването на България към Тристранния пакт предопределя развитието на антиеврейската политика на българските правителства и придава характерен облик на дейността на българските дипломати. Това е и времето, когато се отлагат най-много документи.

Доц. Кочанкова придружава публикацията с увод, в който прави историографски преглед на изследванията по еврейския въпрос в България за този период и тенденциите за издирване на нови архивни документи. Тя мотивира идеята си да представи корпус от материали, които не са предназначени да документират определена теза или проблем чрез подбор на различни източници, а да отрази дейността на една институция по еврейския въпрос, което е оригинално като замисъл.

В краткото встъпление “Антисемитизмът в Европа през погледа на българските дипломати” А. Кочанкова предлага модел за извороведски анализ на документи, излезли от една администрация, който е подчинен на елементи, обвързани с произхода на документите и отчита съотношението между писмена и вербална комуникация, пълнотата на архивния фонд и др. Трудът е полезен за широк кръг ползватели.

В статиите, които доц. Кочанкова публикува след хабилитацията си през 2006 г., са засегнати различни въпроси, по- голямата част, от които са включени в двете монографии (№ 8, 9, 10, 11, 16, 17 от приложения списък), а други са посветени на дейността на известни учени и общественици с принос в развитието на архивното дело като проф. И.Дуйчев, Т. Васильов и др. (№ 1, 5).

Доц. А.Кочанкова е участвала в 24 специализирани научни форуми и 1 летен семинар, на които е докладвала свои изследвания и изводи.

Публикациите на доц. А. Кочанкова са известни в научната литература и са цитирани в различни библиографски и научни трудове (50 пъти), 32 публикации са индексирани.

Преподавателската дейност на доц. А. Кочанкова включва лекционни курсове в специалност “Архивистика и документалистика” на СУ (2002-2015), посветени на “Институциите и техните архивни фондове в нова и съвременна България”, “Български институции и техните документи XVII-XIX в.”, “Български институции и документалното наследство IX-XIX в.”, “Архиви на политически партии и организации”, “Българското документално наследство в институции от сферата на културата”.

Лекционните ѝ курсове в магистърската програма “Документални и архивни ресурси” са посветени на “Институции и документална памет” и “Политика, публична власт и местно управление”.

Доц. А. Кочанкова води лекционни курсове “Архивни и документални източници” в програма за обучение и подкрепа на докторанти по социални и хуманитарни науки в СУ.

Д-р Кочанкова е ръководител на един докторант, успешно защитил през 2013 г. Тя участва в два изследователски проекта “Институционалната памет: документални източници за държавните учреждения на Княжество България “ (2010-2012) и “Социализация на архивното наследство-еврейският въпрос в България в годините на Втората световна война” (2013-2014).

Доц. А. Кочанкова се представя чрез научната си и преподавателска дейност като амбициозен учен. Тя въвежда в научно обръщение нови архивни източници и търси свои полета за научна изява. Прави силно впечатление обаче, че тя няма изяви вън от България, нито като научни публикации, нито като участие в научни форуми в чужбина. В научно-изследователската ѝ дейност се чувства по-силното присъствие на историка, вместо на архивиста. Научно -организационната ѝ и експертната ѝ дейност са ограничени.

Вторият кандидат доц. д-р Марияна Ангелова Пискова е защитила дисертационен труд в Московския държавен историко-архивен институт през 1984 г. а е хабилитирана през 2000 г. Тя има 37 години стаж по специалността в ГУА, Научноизследователската лаборатория по архивознание и документалистика, Централния държавен технически архив и като преподавател в ЮЗУ “Неофит Рилски” и СУ “Св. Климент Охридски”. Доц. Пискова е специализирала в Държавния архив Потсдам, Филмовия архив в Берлин, в Дрезденската фототека, Австрийския държавен архив, Северо-Кавказкия федерален университет- Ставропол, Русия, в Института по археология и етнография на Националната академия на науките в Армения и Батумския държавен университет в Грузия.

В обявения конкурс за академичната длъжност “професор” д-р Пискова участва с 1 монография, съавторство в 1 учебник по архивистика, съставителство на 5 научни изследвания и 35 студии и статии, от които 13 публикувани в специализирани издания в чужбина.

Обемистият монографичен труд “Героите на Шипка. Архивен прочит на един филм за Руско-турската война (1877/78) от времето на студената война” (2015) е първи оригинален опит в научната литература да се открият пресечните точки между киното, историята, войната и тяхната основа в архивни справочници и документални публикации на спомени. Авторката е била провокирана за разработката не само от липсата на история за филма, но и от десетките архивни документи, които са се отложили по време на работата над него в българските и руските архиви, които отразяват политическата обстановка, процесите в културата, идеологическите тенденции и т.н.

Доц. Пискова е работила с архивни фондове в ЦДА, Държавния военно-исторически архив- Велико Търново, Българската национална филмотека, Държавния архив Благоевград, Българската национална телевизия, както и в специализираните хранилища на Руския Държавен архив за литература и изкуство- Москва, Централния държавен архив за литература и изкуство в Санкт Петербург и с Архива на президента на Руската федерация. Използваният документален материал обхваща повече от 8000 листа.

Трудът е структуриран в две части. Първата пресъздава чрез нови документи, историята на филма “Героите на Шипка”. Втората условно определена като архивистична е фактически научно-справочен апарат. Тя се основава на два справочника-идеален опис и тематичен преглед. Към тях са прибавени спомените на 10 опълченци, записани през 1948 г. за целите на филма, чието публикуване е принос в археографията, свързана с филма.

Двата архивни справочника се допълват взаимно и улесняват достъпа до виртуалния архив на филма. Съчетаването им осигурява възможност за кръстосано търсене, което гарантира високата степен на изчерпателност при намирането на необходимите сведения.

Д-р М. Пискова прави цялостна реконструкция на архива на филма и представя за пръв път в българската архивна теория, методика и практика, модел за реконструкция на традиционен архив. Той може да се прилага не само към други филми, но и към различни изследователски полета. Наред с достъпа до документите, чрез методите на реконструкцията се определя пълнотата в състава на запазените документи и се определят причините за липси, загуби и т.н.

Работата е придружена от професионално изготвени приложения, богат снимков материал, изчерпателна библиография и списък на източници от България и Русия.

Към темата на монография се отнасят част от статиите и студиите на авторката като № 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34 от приложения списък

В научните дирения на доц. М. Пискова се очертават няколко проблемни кръга. Единият обхваща интереса и разработките ѝ върху архивната теория и практика в създаването и развитието на държавния фото и киноархив (публикации № 1,2,3, 5, 10 и др.). Сред тях заслужава внимание “Из документалното наследство на фондация “Българско дело”, която по обем може да се приравни към самостоятелен том. Доц. Пискова е издирила повече от 100 документа и обнародвала почти половината , които най-точно разкриват ролята на Фондацията в областта на кинопроизводството, кинификацията, професионалната квалификация, вноса и износа на филми, филморазпространението и др.

Условно в този изследователски кръг попадат и проучванията върху тъй наречения “глас на кинопрегледите”. В тях чрез кинопрегледи за обекти в Горна Джумая/Благоевград (1941-1982 г.) се илюстрира историята на седмичния кинопреглед като специфичен продукт на пропаганда. Към темата се отнасят статиите № 17, 27.

Вторият голям кръг от въпроси, който доц. Пискова изследва обхваща политиката на българските архиви по отношение на документите на жени и малцинства. За пръв път в архивната теория се търси отговор има ли специално отношение към тях, отличава ли се подборът за приемане в архивите, има ли тематични справочници за улесняване на работата с тях, публикувани ли са архивни документи за жени/малцинства в специализираната периодика.

За установяването на политиката към документите за жени и малцинства са проучени не само законовите разпоредби за българските архиви, методическите указания и предписания, но и личните архивни фондове на жени и малцинствени групи, учреденски фондове на институции за жени, съхранявани във всички държавни архиви у нас. Авторката убедително защитава извода си, че формирането на архивните фондове за жени и малцинства се подчинява на общовалидните принципи и правила за изграждането и функционирането на българската архивна система . (Вж. № 13, 20, 22).

Доц. М. Пискова участва в колективни справочни издания и изследвания като “Речник на българската архивна терминология” (2002), “История на местното самоуправление. Сб. Материали, ч.Г”, “Виртуална Горна Джумая. Минало и културно разнообразие на Община Горна Джумая/Благоевград” (2007) и “Виртуална Горна Джумая/Благоевград. Кинохроника, фотообрази, публикации.” Мултимедиен диск (2007). Тя е съавтор в студиите “Пореден опит за модернизация на документационната и архивна дейност на администрацията (1942-1943)” първа и втора част, като участва в издирването, подбора, археографското оформление и научния коментар с една трета от разработката. В студията

“Побратимените градове. Докосване между култури и /или размяна на делегации Благоевград-Батуми 1964-1989.” Пискова е автор на частта от 238 до 273 стр. Тези изследвания са не само новаторски, но и особено полезни с новите документални материали, които се въвеждат в научно обръщение и които допринасят за обогатяването на научната основа на архивеведението.

Всички нови идеи, проблеми и достижения в архивната теория и практика доц. Пискова прилага в учебната си практика. В свои публикации тя проследява развитието на изучаването на архивистиката в специалност История на ЮЗУ “Неофит Рилски” (№ 23,24,25) и пропагандира новите постижения на българското архивознание в специализираното списание *Archeion* в Батуми.

Изследванията на доц. М.Пискова имат 53 библиографски цитирания в авторитетни български и чужди специализирани издания и 30 индексирани във виртуални библиотеки.

Кандидатката участва в 16 научни проекта, на 9 от които е научен ръководител, а на 3 е координатор за България и чужбина.

Научно-експертната дейност на доц. Пискова обема участието ѝ като отговорен редактор на два пътеводителя по архивните фондове, на електронното научно- изследователско списание “Известия по история” и *Archeion* периодично издание на Аджарското управление на архивите Грузия.

Преподавателската дейност на доц. М. Пискова е в ЮЗУ “Неофит Рилски” и СУ. Тя е сред първите, които започват да четат архивистични дисциплини в ЮЗУ и помага те постоянно да се обогатяват. Д-р Пискова допринася за модернизирването на обучението на дисциплината в ЮЗУ като участва в откриването на зала за компютърна архивистика и историческа информатика и в съвместната разработка със студенти на няколко учебни бази данни в това число и цифровизиран архив.

Доц. Пискова води курсове в бакалавърската програма на специалност История на ЮЗУ по “Архивознание. Компютърна архивистика. ч. I и ч. II”, “История на българските архиви”, “Историческо документознание”, “Организация, методика и практика на българските архиви”, “Документи и архиви в историческото развитие на обществото”.

В магистърската програма на същата специалност тя има още 120 часа лекции. Тя чете дисциплината “Документалистика” в международната магистърска програма по мениджмънт на образованието (съвместна ЮЗУ и холандския институт ИНТЕРАУЛА), както и в бакалавърските и магистърски програми на специалностите Връзки с обществеността, Право, Етнология, Педагогика на обучението по география и история, Международни отношения и Европеистика.

Доц. М. Пискова е хоноруван преподавател в СУ, Исторически факултет от 2000 г. и води няколко курса, между които по аудиовизуална памет и архиви, съвременни документни системи и документооборот и др.

Тя е ръководила семинар за докторанти по визуална антропология и критически анализ на игрални филми за Руско-турската война 1877/78 в Ереван и лектория за студенти историци в Северо-Кавказкия федерален университет по “Визуална памет и история”.

Доц. М. Пискова участва в написването на един учебник за студентите от ЮЗУ “Архив на българските архиви” (2003) като самостоятелно е подготвила първата част “Интересът към българското документално наследство през Възраждането (XVIII-XIX в.)” 82 стр. и в справочния апарат-биографичните бележки (637-670) и препоръчителните изследвания по история на българските архиви (633-636).

Д-р М. Пискова е ръководител на 6 докторанта, рецензент на 3 и участник в 1 Научно жури.

Научно-организационната дейност на М. Пискова обхваща участието ѝ в Академичия съвет на ЮЗУ, във факултетния съвет на Правно-историческия факултет и ръководството на магистърска програма “Архиви и музеи. Опазване на културното наследство в информационното общество”, както и на Мултимедиен център по компютърна архивистика, дигитални архиви...”

Анализирайки научната, преподавателската, експертната и научно-организационна дейност на доц. д-р Анна Кочанкова и доц. д-р Мариана Пискова смятам, че и двете отговарят на изискванията на ЗНСНЗ, имат успешни научни дирения в областта на архивистиката. При съпоставката обаче, се вижда че доц. М. Пискова има по-висок дял в подготовката на специалисти, участия в множество национални и международни проекти, активна роля като професионалист в изграждането на специалността на ЮЗУ и нейното утвърждаване и развитие. В научните ѝ дирения се разкриват нови полета на архивната практика и методика за тяхното изследване. Тя е позната на архивната общност в Европа и особено в Русия и Грузия. Участието ѝ като съставител, автор и редактор на специализирани архивни издания е доказателство за компетентността и професионализма. Без да подценявам доц. д-р А. Кочанкова, подкрепям кандидатурата на доц. д-р М. Пискова за академичната длъжност “професор”.

Декември 2015

Чл.кор. проф. дин Р. Радкова